

УДК 351.82+061.2

DOI: 10.35432/tisb302023334214

Любов Титаренко

к.політ.н., доцент,

доцент кафедри соціально-гуманітарних наук

Навчально-наукового інституту публічної служби та управління

Національного університету «Одеська політехніка»

<https://orcid.org/0000-0001-8994-3467>

e-mail: lubowt@ukr.net

Ганна Коваль

д.держ.упр., професор,

професор кафедри публічного управління та адміністрування,

Державний університет економіки і технологій, м.Кривий Ріг

<https://orcid.org/0000-0001-5317-6876>

e-mail: koval.gv@ukr.net

ГАЛУЗЕВЕ (СЕКТОРАЛЬНЕ) САМОРЕГУЛЮВАННЯ: ЕВОЛЮЦІЯ, ФОРМИ ТА КОНЦЕПТИ ВРЯДУВАННЯ

У статті розглядається галузеве (секторальне) саморегулювання, його еволюція, різні форми та взаємозв'язок з концепціями врядування. Розглядаються перші регуляторні органи, особливості їх функціонування, традиційні та сучасні підходи до регулювання. Узагальнюються форми саморегулювання: індивідуальне саморегулювання (автономне регулювання) та групове саморегулювання (нормативні порядки приватного управління, професійних спільнот); економічне саморегулювання (контроль ринків) та соціальне саморегулювання (захист людей/довкілля від шкідливих наслідків індустріалізації); добровільне саморегулювання (приватне встановлення та виконання правил без втручання держави) та повне обов'язкове саморегулювання (розробка та виконання правил у приватній компетенції).

Досліджується концепт врядування як нової парадигми управління, що визнає активну роль громадянського суспільства та багаторівневу взаємодію між державними, приватними та громадськими акторами. Обґрунтовується роль секторального саморегулювання та його переваги й виклики. Крім того, аналізуються конкретні приклади успішного впровадження саморегуляції в різних секторах, демонструючи її ефективність у підвищенні стандартів та захисті інтересів споживачів. Розглядаються також потенційні перешкоди та ризики, що можуть виникнути при реалізації механізмів саморегулювання, зокрема питання забезпечення прозорості та уникнення монопольних тенденцій.

Стаття підкреслює важливість збалансованого підходу, де саморегулювання доповнюється належним державним наглядом. Зрештою, пропонуються ключові напрямки для подальшого вдосконалення та розвитку систем галузевого саморегулювання, що сприятиме більш стійкому та відповідальному розвитку галузей.

Ключові слова: саморегулювання, регулювання, врядування, секторальне саморегулювання, державне регулювання, співрегулювання.

Lyubov Tytarenko

PhD in Political Sciences, Docent,

Associate Professor of the Department of Institute of Public Service and Administration,

ESI of Public Service and Administration Odesa Polytechnic National University

<https://orcid.org/0000-0001-8994-3467>

e-mail: lubowt@ukr.net

Ganna Koval

Doctor of Sciences in Public Administration, Full Professor,

Professor of the Department of Public Management and Administration,

State University of Economics and Technology (Kryvyi Rih)

<https://orcid.org/0000-0001-5317-6876>

e-mail: koval.gv@ukr.net

SECTORAL SELF-REGULATION: EVOLUTION, FORMS, AND GOVERNANCE CONCEPTS ABSTRACT

This article examines sectoral self-regulation, its evolution, various forms, and its relationship with governance concepts. It explores the first regulatory bodies, their operational features, and traditional and modern approaches to regulation. The article synthesizes forms of self-regulation, including: individual self-regulation (autonomous regulation) and group self-regulation (normative orders of private governance, professional communities); economic self-regulation (market control) and social self-regulation (protection of people/environment from harmful effects of industrialization); voluntary self-regulation (private rule-setting and enforcement without state intervention) and full mandatory self-regulation (rule development and enforcement within private competence). The concept of governance is explored as a new management paradigm that recognizes the active role of civil society and multi-level interaction among state, private, and public actors. The role of sectoral self-regulation, along with its advantages and challenges, is substantiated.

Keywords: self-regulation, regulation, governance, sectoral self-regulation, state regulation, co-regulation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна соціально-економічна сфера характеризується зростаючою складністю, що вимагає вдосконалення механізмів регулювання. Традиційна бюрократична модель управління не завжди здатна оперативно та ефективно реагувати на виклики, що постають перед суспільством та бізнесом. У відповідь на ці виклики, поряд з державним регулюванням, активно розвиваються механізми саморегулювання. Водночас, незважаючи на потенційні переваги, пов'язані зі зміцненням довіри споживачів, покращенням репутації суб'єктів господарювання та ефективнішим вирішенням конфліктів, секторальне саморегулювання стикається з низкою значних проблем, які можуть обмежувати його ефективність та легітимність.

Однією з ключових проблем є ризик втрати жорсткості інструментів саморегулювання. Для залучення широкої підтримки галузі, встановлені правила можуть «розмиватися», що знижує їхню ефективність. Крім того, за відсутності належного моніторингу та механізмів примусу, учасники можуть не мати достатньої мотивації дотримуватись зобов'язань у повному обсязі.

Іншою важливою проблемою є обмежене охоплення та уникнення відповідальності.

Суб'єкти господарювання, які не беруть участі в саморегулюванні, не зобов'язані дотримуватись його правил і, таким чином, уникають відповідних витрат, водночас отримуючи вигоду від потенційного уникнення державного регулювання. Низький рівень участі бізнесу, відповідно, може зробити ініціативи саморегулювання неефективними.

Крім того, існує ризик конфлікту інтересів та викривлення конкуренції. Орган саморегулювання може стати занадто наближеним до бізнесу, який він має регулювати. Саморегулювання також може створювати бар'єри для входу на ринок або викривляти конкуренцію, наприклад, через дискримінаційні ліцензійні або акредитаційні органи.

На додаток, деякі схеми саморегулювання можуть не мати належних механізмів оцінки ефективності, а також доступу до ресурсів, необхідних для досягнення поставлених цілей. Високі витрати на створення та функціонування систем секторального саморегулювання також становлять проблему, оскільки вони можуть бути перекладені на споживачів.

Таким чином, незважаючи на визнання важливості та потенційних переваг саморегулювання як доповнення до державної політики, його ефективність та життєздатність залежать від подолання зазначених викликів. Дослідження цих проблем є критично важливим для розробки більш досконалих та ефективних моделей управління у складних соціально-економічних умовах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідження галузевого (секторального) саморегулювання проводилося різними науковцями (переважно зарубіжними) та організаціями, які розглядали його з різних точок зору та в різні періоди. Хуїсе Л. (Huysse L.) та Пармантієр С. (Parmentier S.) досліджували саморегулювання як «нормативні порядки приватного управління, а також нормативні порядки професійних спільнот та бізнес-мереж. Хокінс К. (Hawkins K.) та Хуттер Б. (Hutter B.) розрізняли економічне саморегулювання та соціальне саморегулювання. Різ Дж. (Rees J.) виокремив основні форми саморегулювання: добровільне саморегулювання та повне обов'язкове саморегулювання. Сінклер Д. (Sinclair D.) підтверджує, що відмінності між саморегулюванням і державним регулюванням мають поступовий характер. В українському науковому середовищі тема секторального (галузевого) саморегулювання ще не є широко опрацьованою, однак вона з'являється у дослідженнях на перетині державного управління, правового регулювання, економічної політики та врядування. Загалом, дослідники вивчали саморегулювання з різних аспектів, від його визначення та класифікації до його практичного застосування та ефективності в контексті захисту споживачів та управління різними галузями, секторами.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті - проаналізувати еволюцію, форми та концепти врядування галузевого (секторального) саморегулювання, а також виявити та обґрунтувати проблеми, що виникають у процесі його функціонування, та потенційні переваги для різних суб'єктів публічного управління, споживачів та галузі (сектору).

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Регулювання розуміється як процедурний механізм, який реалізується під контролем держави, зазвичай через спеціально створений (часто незалежний) регуляторний орган. Такі інституції функціонують у контексті конфлікту інтересів, виконуючи роль арбітра. Основна ідея полягає в тому, що процес прийняття рішень у складних соціально-економічних сферах вимагає залучення спеціалізованого органу з високою експертністю, що переважає за ефективністю традиційну бюрократичну модель управління.

Регуляторні органи не є феноменом сучасності. Їхні перші зразки, так звані «наглядові

агентства», з'явилися у США у другій половині XIX століття для нагляду за діяльністю приватних залізничних компаній. У європейських країнах подібні структури почали формуватися лише з 1980-х років. Як правило, вони функціонують за принципом колегіального ухвалення рішень і мають на меті досягнення стійких компромісів між різними акторами, зокрема, представниками галузі/сектора, громадськості та держави. Їх завданням є не встановлення законності, а забезпечення балансу інтересів.

У традиційному, особливо європейському, підході до регулювання, у трактуванні А.Огуса (A. Ogus) домінує уявлення про «контроль з боку вищого суб'єкта» з притаманною директивною функцією [9]. Водночас ускладнення регуляторних завдань стимулює розвиток таких моделей, де основна відповідальність покладається на учасників галузі/сектора, які вирішують конфлікти до залучення державного регулятора. У такому контексті державне регулювання часто супроводжується або навіть замінюється механізмами саморегулювання.

Як зазначають Маланчук Т. В. та Маслак О. В., термін «саморегулювання» у зарубіжній літературі розглядається як накладення на себе суб'єктом господарювання певних обмежень без якого небудь зовнішнього примусу до цього, а також як регулювання визначених ринків самими організаціями, без втручання держави [2, с. 27].

Для повноцінного розуміння різних вимірів саморегулювання необхідно зробити низку важливих розмежувань. По-перше, слід відмежувати індивідуальне саморегулювання (коли суб'єкт регулює свою діяльність автономно, без участі інших) від саморегулювання, що здійснюється групами. У такому розумінні саморегулювання можна розглядати на думку Хуїсе Л. (Huysse L.) та Пармантієра С. (Parmentier S.) як «нормативні порядки приватного управління (зокрема, корпорацій, шкіл, лікарень), а також нормативні порядки професійних спільнот та бізнес-мереж» [7, с.259].

Друге важливе розрізнення полягає у відокремленні економічного саморегулювання від соціального саморегулювання. У той час як перше зосереджується на контролі ринків або інших аспектів економічного життя, друге «має на меті захист людей або довкілля від шкідливих наслідків індустріалізації» [5]. Відтак, соціальне саморегулювання зазвичай включає механізми, через які підприємства або їхні асоціації у процесі своєї діяльності забезпечують уникнення неприйнятних негативних наслідків для навколишнього середовища, людських ресурсів, споживачів чи клієнтів.

По-третє, можна розрізняти форми саморегулювання за ступенем залученості держави, адже, як буде показано, «чисте» саморегулювання без будь-якої зовнішньої інтервенції є доволі рідкісним явищем.

Зокрема, Різ Дж. (Rees J.) виокремлює три основні форми саморегулювання [10]. Перша — добровільне саморегулювання, яке передбачає приватне встановлення правил та їх виконання самим підприємством, галуззю, сектором без прямого втручання держави.

Друга - повне обов'язкове саморегулювання, при якому як розробка правил, так і їх виконання перебувають у приватній компетенції.

З наведеного вище випливає, що чіткої дихотомії між саморегулюванням і державним регулюванням не існує. Натомість можна говорити про континуум, у якому «чисті» форми саморегулювання та державного регулювання розташовані на протилежних полюсах. Втім, на практиці такі чисті форми трапляються вкрай рідко, а відмінності між саморегулюванням і державним регулюванням мають поступовий, а не різкий характер.

Відповідно, доцільно розглядати типології соціального контролю, які варіюються від детального державного командно-контрольного регулювання до «чистого» саморегулювання, при цьому різні проміжні позиції на континуумі відображають різновиди співрегулювання.

Саморегулювання за визначенням європейського соціально-економічного комітету тлумачиться як «можливість для суб'єктів господарювання, соціальних партнерів, неурядових організацій або об'єднань розробляти між собою і для себе спільні орієнтири на європейському рівні (зокрема кодекси практики або галузеві угоди)» [4, с.11].

У соціально-економічній площині саморегулювання реалізується переважно у межах так званої «тіні держави», тобто за умов постійної присутності потенційного державного втручання у випадку провалу самостійного вирішення проблем або загрози суспільному благу. Якщо ж формується інституційна взаємодія між державними структурами та приватними регуляторами, така модель визначається як співрегулювання (co-regulation). У випадках, коли саморегуляторні практики структуровано державою, однак без її прямої участі, застосовується термін «регульоване саморегулювання» (regulated self-regulation) [6].

Водночас саморегулювання може функціонувати автономно, без залучення держави. Історично такі механізми виникали в середовищах, де бракувало публічної влади. У сучасному вигляді саморегулювання відновилося у США, коли галузеві асоціації почали формувати кодекси професійної поведінки. Участь в об'єднанні була можливою лише для тих, хто дотримувався встановлених норм. Порушення тягнуло за собою неформальні санкції, зокрема виключення з асоціації чи репутаційне покарання.

Першими інституціоналізованими зразками саморегулювання в інформаційній сфері стали асоціації видавців газет і редакторів у 1920-х роках. У Європі прикладом є ради з питань преси, які функціонують у більшості країн ЄС. Рух за їх створення розпочався у 1950-х роках у Великій Британії та Німеччині як реакція на спроби державного втручання. Галузь відповідала пропозиціями створення автономних механізмів розгляду скарг професійною спільнотою. Рішення таких рад базуються на етичному кодексі журналіста, а скарги розглядаються журі, яке може включати як фахівців, так і представників громадськості.

Перевагою цього підходу є те, що оцінювання здійснюють колеги по професії, здатні диференціювати допустимі та недопустимі практики, що відповідає концепції рецензування (peer review). Попри різні моделі функціонування, більшість рад з питань преси нині також поширюють свою діяльність на онлайн-контент журналістського характеру.

Регуляторні інститути в галузі медіа в Європі еволюціонували від вузькопрофільних структур до багатофункціональних органів через процеси конвергенції мовлення, телекомунікацій та цифрових технологій. Їхньою відмінною рисою стало відокремлення від державної адміністративної вертикалі, що не здатна оперативно реагувати на виклики інформаційного суспільства.

Регулювання та саморегулювання в європейському контексті репрезентують модель корпоративного врядування, в якій співпраця між галузевими асоціаціями, професійними об'єднаннями та громадянським суспільством вважається ефективнішою альтернативою прямому державному управлінню. Історично ці інституції формувалися у період, коли громадянське суспільство не сприймалося як повноцінний актор політичного процесу. Відповідно, участь громадськості та неурядових організацій у таких схемах обмежувалася або взагалі була відсутня. Єдиним винятком виступав омбудсмен як незалежна особа, яка представляє інтереси громадян у публічному управлінні.

Інститут омбудсмена, реалізуючи функції моніторингу, посередництва та забезпечення підзвітності поза ієрархічною структурою держави, відповідає ознакам врядування. Його діяльність спрямована на підвищення якості управління, зміцнення довіри до публічних інституцій та залучення громадян до процесу ухвалення рішень, що є сутністю концепту «врядування» (governance).

У цьому контексті поняття «врядування» (governance) репрезентує нову парадигму управління, яка визнає активну роль громадянського суспільства та багаторівневу структуру взаємодії між державними, приватними та громадськими акторами. Зростання впливу громадських організацій на політику в таких сферах, як екологія, гендерна рівність чи зайнятість, свідчить про те, що традиційні моделі ухвалення рішень більше не здатні самостійно вирішувати складні суспільні проблеми. Альтернативою стають мережеві структури політик, тобто гнучкі, неформальні формати багатосторонньої співпраці. У межах Європейського Союзу цьому відповідає концепція багаторівневого врядування (multi-level governance), що є «третім шляхом» між наднаціональним управлінням і міжурядовою координацією.

Саморегулювання найефективніше функціонує в умовах «тіні держави», коли існує потенційна можливість втручання держави у випадку провалу. Водночас концепт врядування передбачає партнерську взаємодію з державою, за якої прийняття рішень здійснюється не владою, а мережею заінтересованих сторін, а держава визнає легітимність таких рішень. Попри те, що врядування поки що є концептом, що перебуває на стадії апробації, воно демонструє потенціал для формування нових, ефективніших моделей політичного управління в глобалізованому світі.

У 2010 році Комітет ОЕСР з питань політики щодо споживачів опублікував «Інструментарій політики щодо споживачів (Consumer Policy Toolkit)» [3], який пропонує рамкову структуру для розробки та впровадження ефективної політики щодо захисту прав споживачів. У звіті зазначається, що саморегулювання галузі/сектору може відігравати важливу роль у вирішенні питань споживачів, особливо коли йдеться про кодекси поведінки та стандарти бізнесу [8].

Цей звіт детально аналізує роль саморегулювання в різних сферах, розглядає умови та ситуації, у яких воно може бути корисним, а також окреслює необхідні кроки для забезпечення успіху таких ініціатив.

Дослідження охоплює широкий спектр секторів, зокрема: рекламу, фінансові послуги, телекомунікації, відеоігри та програмне забезпечення (зокрема застосунки), іграшки, прямий продаж.

Секторальне саморегулювання може бути корисним доповненням до державної політики, однак воно також спричиняє низку викликів.

Водночас секторальне саморегулювання потенційно може принести істотну користь як для галузі, так і для споживачів, проте його ефективність залежить від кількох факторів, зокрема:

- зобов'язань, які беруть на себе учасники;
- охоплення галузі саморегуляторною ініціативою;
- рівня дотримання зобов'язань;
- наслідків за недотримання встановлених правил.

Перевагами саморегулювання галузі користуються різні суб'єкти публічного управління.

Уряди можуть бути зацікавлені в секторальному саморегулюванні у випадках, коли йдеться про питання, що виходять за межі їхньої юрисдикції, наприклад, реклама. Крім того, секторальне саморегулювання може бути економічно вигіднішим для держави, оскільки зменшує або передає на бізнес навантаження з моніторингу та примусового виконання.

Існує низка потенційних вигод для споживачів і бізнесу у вигляді:

- покращеної поінформованості, зниження ризику дезінформації або шахрайства;
- знаків довіри, які допомагають споживачам ідентифікувати, по-перше, товари, що

відповідають певним стандартам, або, по-друге, компанії, які дотримуються важливих комерційних принципів;

- систем рейтингу, що сприяють орієнтації споживачів у виборі продукції відповідно до заданих критеріїв;

- ефективнішого вирішення конфліктів та спорів, за якого секторальне саморегулювання може надавати незалежні механізми врегулювання спорів, що сприяє вирішенню проблем і підвищує довіру споживачів;

- боротьби з недобросовісними практиками або випадками зловживання, за якого секторальне саморегулювання здатне забезпечити механізми для вирішення конкретних проблем у бізнесі.

Ефективність секторального саморегулювання залежить від кількості суб'єктів, які до нього приєдналися та ступеня їх готовності дотримуватись встановлених зобов'язань.

Потенційними перевагами секторального саморегулювання для бізнесу є такі:

- зміцнення довіри споживачів, покращення репутації компаній, коли інструменти секторального саморегулювання сприяють формуванню довіри, забезпечуючи якість продукції та дотримання етичних норм ведення бізнесу;

- контроль за компаніями, що не дотримуються зобов'язань, за якого секторальне саморегулювання може містити механізми «дисциплінування» недобросовісних учасників, які не виконують своїх зобов'язань;

- багато угод про секторальне саморегулювання наголошують на важливості цих інструментів для збереження рівних умов конкуренції.

Водночас саморегулювання створює низку викликів, зокрема:

- щоб заручитися підтримкою галузі/сектору, інструменти секторального саморегулювання іноді «розмиваються» і втрачають необхідну жорсткість;

- за відсутності ефективного моніторингу й механізмів примусу, учасники можуть не мати достатньої мотивації дотримуватись умов секторального саморегулювання у повному обсязі;

- орган саморегулювання стає занадто наближеним до бізнесу, який має регулювати;

- компанії, які не беруть участі в саморегулюванні, не зобов'язані дотримуватись його правил і уникають витрат на дотримання стандартів, водночас отримуючи вигоду від уникнення державного регулювання, яке могло б вжити відповідних заходів;

- низький рівень участі бізнесу у секторальному саморегулюванні може зробити його неефективним;

- якщо невелика кількість учасників домінує в управлінні схемою саморегулювання, це може призвести до того, що схема буде сприятливою саме для них;

- саморегулювання може створювати бар'єри для входу на ринок або викривлювати конкуренцію, наприклад, через ліцензійні або акредитаційні органи, які дискримінують певні компанії;

- деякі схеми саморегулювання можуть не мати механізмів перегляду та оцінки ефективності, а також не мати доступу до ресурсів, якщо не досягають поставлених цілей;

- витрати на створення та функціонування системи секторального саморегулювання можуть бути високими і, врешті-решт, перекладатися на споживачів.

Як зазначає з цього приводу українська дослідниця О. Гончаренко, саморегулювання господарської діяльності може бути як позитивним, так і негативним. Наприклад, позитивний аспект буде виявлятися у пристосуванні політик корпоративної соціальної відповідальності як до умов воєнного, так і повоєнного часу, а негативний – у пошуку схем та методів для

ухилення від санкцій окремими суб'єктами господарювання [1, с. 46].

Загалом, галузеве (секторальне) саморегулювання як форма організації управління в межах окремої галузі (або сектору економіки чи професійної діяльності), є інструментом публічної політики, за допомогою якого представники галузі (сектору) самостійно розробляють, впроваджують та контролюють виконання норм, стандартів і правил поведінки, які регулюють їхню професійну або господарську діяльність. Водночас держава або мінімально втручається, або лише створює загальні правові рамки.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Секторальне саморегулювання відіграє важливу роль у сучасних підходах до врядування, поєднуючи риси як державного, так і недержавного управління. Воно демонструє потенціал для підвищення ефективності регулювання через гнучкість, залучення галузевих знань та самодисципліну учасників. Водночас його результативність залежить від належного інституційного забезпечення, включення широкого кола стейкхолдерів і запровадження механізмів моніторингу, прозорості та відповідальності. Попри те, що врядування є концептом на стадії апробації, воно демонструє потенціал для формування нових, ефективніших моделей політичного управління в глобалізованому світі. Для успішної реалізації потенціалу саморегулювання необхідно вдосконалювати механізми забезпечення дотримання правил, розширювати участь заінтересованих сторін та забезпечувати прозорість і підзвітність його функціонування.

Література

1. Гончаренко О. М. Правові засади саморегулювання господарської діяльності повоєнної України. *Право України*. 2023. № 10. С. 36-48. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://jnas.nbuv.gov.ua/article/UJRN-0001447405>
2. Маланчук Т. В., Маслак О. В. Правове забезпечення діяльності саморегулювних організацій на ринку цінних паперів в Україні. *Правові горизонти*. 2019. Вип. 15 (28). С. 26–30.
3. Consumer Policy Toolkit. OECD Publishing, OECD. 2010. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264079663-en>
4. European self- and co-regulation. European Economic and Social Committee. Brussels. 2013. 44 p. URL: https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/auto_coregulation_en--2.pdf
5. Hawkins K., Hutter D. The response of business to social regulation in England and Wales: an enforcement perspective. *Law and Policy*. 15. 1993. P. 199-217.
6. Hoffmann-Riem W. *Modernisierung in Recht und Kultur*. Frankfurt: Suhrkamp, 2001. 364 p.
7. Huyse L., Parmentier S. Decoding codes: the dialogue between consumers and suppliers through codes of conduct in the European Community. *Journal of consumer policy*. 13. 1990. P. 253-72.
8. Industry self regulation: role and use in supporting consumer interests. OECD Digital Economy Papers. № 247. OECD Publishing, Paris. OECD. 2015. URL: <http://dx.doi.org/10.1787/5js4k1fjqkwh-en>
9. Ogun A. *Regulation. Legal form and economic theory*. Oxford: Calderon Press. 2004. 380 p.
10. Rees J. V. *Reforming the workplace: a study of self-regulation in occupational safety*. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press. 1998. 320 p.

References

1. Honcharenko O. M. (2023) Pravovi zasady samorehuliuвання hospodarskoi diialnosti povoiennoi Ukrainy [Legal principles of self-regulation of economic activity in post-war Ukraine]. Pravo Ukrainy. 2023. № 10. S. 36-48. Retrieved from: <http://jnas.nbu.gov.ua/article/UJRN-0001447405> [in Ukrainian]
2. Malanchuk T. V., Maslak O. V. (2019) Pravove zabezpechennia diialnosti samorehulivnykh orhanizatsii na rynku tsinnykh paperiv v Ukraini [Legal support for the activities of self-regulatory organizations in the securities market in Ukraine]. Pravovi horyzonty. 2019. Vyp. 15 (28). S. 26–30. Consumer Policy Toolkit (2010). OECD Publishing, OECD. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.1787/9789264079663-en> [in Ukrainian]
3. European self- and co-regulation. European Economic and Social Committee. Brussels. 2013. 44 p. Retrieved from: https://www.eesc.europa.eu/sites/default/files/resources/docs/auto_coregulation_en--2.pdf [in English]
4. Hawkins K., Hutter D. (1993). The response of business to social regulation in England and Wales: an enforcement perspective. Law and Policy. 15. P. 199-217 [in English].
5. Hoffmann-Riem W. (2001). Modernisierung in Recht und Kultur. Frankfurt: Suhrkamp. 364 p. [in English]
6. Huyse L., Parmentier S. (1990). Decoding codes: the dialogue between consumers and suppliers through codes of conduct in the European Community. Journal of consumer policy. 13. P. 253-72. [in English]
7. Industry self regulation: role and use in supporting consumer interests (2015). OECD Digital Economy Papers. № 247. OECD Publishing, Paris. OECD. Retrieved from: <http://dx.doi.org/10.1787/5js4k1fjqkwh-en> [in English]
8. Ogas A. (2004). Regulation. Legal form and economic theory. Oxford: Calderon Press. 380 p. [in English]
9. Rees J. V. (1988) Reforming the workplace: a study of self-regulation in occupational safety. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press. 320 p. [in English]